

Slutrapport

Hästens och människans välfärd och värdighet

Projektnummer: H-16-47-177

Projektperiod: 2017-01-01-2017-12-31

Huvudsökande:

Henrik Lerner, Ersta Sköndal Bräcke högskola, henrik.lerner@esh.se

Medsökande:

Gunilla Silfverberg, Ersta Sköndal Bräcke högskola

Del 1: Utförlig sammanfattning

In order to strengthen the tool box for evaluating Equine Assisted Therapy (EAT), this study aimed to develop an ethical tool that could be used prospectively and retrospectively for both animals and humans. This tool could contribute to better welfare and dignity for both horses and humans within the area of EAT by considering ethical aspects for both species. Based on one of few models considering humans and animals, Martha Nussbaum's capability approach, the two main research questions of the project were:

1. Is it possible to use Nussbaum's capability approach as a model for evaluating good horsemanship (where horsemanship is seen as an understanding of the relation between the horse and the human as well as a knowledge of the nature of the horse) within EAT?
2. Can the model function as a tool, both prospectively and retrospectively, for deciding whether an EAT-practice attains an ethically defensible standard?

The method was theoretical studies of existing scientific literature that related to the capabilities.

The results have been promising for most of the capabilities. However, research on cognition is less in horses than in other animals. Therefore a lot of effort has been on a syntheses of what is known on this issue with regard to the capabilities.

We have found that the research questions could be answered in a satisfying way and during autumn 2018 a first preliminary tool will be published open access on the home page of Ersta Sköndal Bräcke University College.

Projekt har fått finansiering genom:

When this tool has been fully developed it can be used by most stakeholder within the area of EAT and one can evaluate two levels, whether a practice is ethically acceptable or ethically good.

Del 2: Rapporten (max 10 sidor)

Inledning

Sedan det stora genombrottet i början av 1950-talet då hästar började användas för att rehabilitera hälsa och stärka mänskliga förmågor, har ingen väletablerad metod funnits för att utvärdera effekterna av hästunderstödd terapi (HUT), trots att flera försök har gjorts (Lerner och Silfverberg 2014). Mycket forskning och tillämpning har fokuserat på de effekter som de människor som ingår i HUT får. Underutforskade områden har varit hästens välfärd och interaktionen mellan människa och häst (Lerner 2014). Fram tills idag har endast några försök att skapa etiska riktlinjer för denna typ av verksamheter gjorts (Jegatheesan m.fl. 2015, OHI 2018). För att ge ett ytterligare verktyg till att kunna utvärdera effekterna av HUT syftade den här studien till att utveckla ett utvärderingsinstrument som skulle kunna användas både prospektivt och retrospektivt för både människa och djur. Utvärderingsinstrumentet skulle kunna bidra till bättre välfärd och värdighet för både hästar och människor inom HUT genom att ta hänsyn till etiska aspekter för båda arterna.

Bland de teorier om välbefinnande, livskvalitet och välfärd som finns, är det mycket få som kan användas för både människor och djur. Ett lovande förslag som är artgränsöverskridande är Martha Nussbaums förmågemodell (Nussbaum 2004, 2011). I denna klargörs att grunden för ett vitalt liv är att en individ innehar ett visst antal (10) förmågor som hjälper denne att göra saker och att vara människa. Modellen förutsätter att individen tillskrivs värdighet. Om individen innehar, åtminstone i acceptabel nivå, var och en av de tio nedanstående förmågorna, har denne ett gott liv.

- 1) liv
- 2) kroppslig hälsa
- 3) kroppslig integritet
- 4) sinnen, fantasi och tänkande
- 5) känslor
- 6) praktiskt förnuft
- 7) samhörighet
- 8) andra arter
- 9) lek
- 10) kontroll över den egna omgivningen

Från början var förmågemodellen tänkt att garantera alla invånare i samhällen en miniminivå av varje förmåga och den är lämplig för att diskutera välbefinnande för personer med funktionsvariationer. Nussbaum hävdar att även djur kan inneha dessa förmågor och ger en del exempel på hur man kan använda förmågemodellen även på djur (Nussbaum 2004, 2011). Tyvärr utvecklar hon inte sin modell mer än så utan anger istället några områden som behöver utredas för att modellen ska kunna appliceras till fullo även på djur.

De två huvudsakliga forskningsfrågorna för detta projekt var:

1. Är det möjligt att använda sig av Nussbaums förmågemodell för att utvärdera gott hästmannaskap (där hästmannaskap tolkas som en förståelse för relationen mellan häst och människa så väl som kunskap om hästens natur) inom HUT?
2. Kan modellen fungera som ett instrument både prospektivt och retrospektivt för att avgöra om en HUT-verksamhet håller en etiskt försvarbar standard?

Den första frågan krävde att ytterligare tre relaterade forskningsfrågor besvarades. Dessa byggde på vad Nussbaum själv noterat som besvärliga frågor att lösa för att modellen skulle kunna bli tillämpbar också på djur:

3. Kan djur anses vara agenter? (Nussbaum 2011, s. 160)
4. Hur kan begreppet värdighet anpassas så att det gäller djur (Nussbaum 2011, s. 161)?
5. Hur kan förmågemodellen anpassas till olika arters förutsättningar (Nussbaum 2011, s. 161-162), i detta fall hästens?

När dessa frågor besvarats, syftade projektet till att utveckla ett utvärderingsinstrument för att klargöra om en verksamhet inom HUT var etiskt acceptabel eller etiskt god med hänsyn tagen till både häst och människa.

Materiell och metoder

Detta projekt syntetiserar kunskap från filosofi, medicin, vårdetik, biologi och veterinärmedicin. Det bygger på publicerad litteratur och är en teoretisk analys och vidareutveckling av tidigare forskning. Utgångspunkten är Nussbaums förmågemodell. Utvecklingen och anpassningen av den till detta forskningsprojektet har skett i flera steg.

Det första steget innebar att analysera litteratur om beteenden och kognition hos häst. Inom kognition- och beteendeforskning finns det olika syn på hur resultaten av experiment och studier ska tolkas. Det verkar bero på hur studierna är designade och vilka individer som ingår i dem. Vi har valt att inkludera forskning på utomhuslevande gruppållna hästar eftersom dessa studier bättre verkar stämma med antagandena som finns om hästens naturliga beteenden. Detta steg svarar mot forskningsfrågorna gällande dels om djur kan anses som agenter, dels hur förmågorna kan tillskrivas olika arter. För det sistnämnda så tillämpades också den metod om djurets art och roll som utvecklats av Lerner (2008).

För att kunna besvara frågan om djurs värdighet, behövdes *ett andra steg* i form av en teoretisk filosofisk analys av begreppet värdighet. Detta steg utgick från Nordenfelt (2004) och avsåg att klargöra vilken typ av värdighet som kan tillskrivas djur.

Det tredje steget var att identifiera relevanta verksamheter inom HUT som kunde användas för en kombinerad analys av hela HUT-situationen. Kriterierna för detta steg var att det skulle finnas tillräckligt med empiriskt material om fördelar och nackdelar för människan så att förmågemodellen kunde testas på verksamheten.

Det fjärde steget var den kombinerade analysen av hela HUT-situationen. Här identifierades intressekonflikter eller värdekonflikter och förslag på hur dessa skulle hanteras inom ramen för förmågemodellen utvecklades.

Det femte steget bestod i att utveckla utvärderingsinstrumentet för avgörande av etiskt acceptabel standard. När instrumentet används kommer det att gå att urskilja minst tre nivåer, *icke-etiskt acceptabla verksamheter* (när förmågor hos antingen djur eller människor åsidosätts, minskar eller försvinner), *etiskt acceptabel verksamhet* (när förmågor kvarstår) och *etiskt god verksamhet* (när förmågor utvecklas eller stärks utan att det sker på bekostnad av någon annan förmåga).

Resultat och diskussion

Möjligheten att använda sig av förmågemodellen? (Forskningsfråga 1)

Vi (Lerner och Silfverberg (Accepterad)) har kommit fram till att förmågemodellen är fruktbar som utgångspunkt för ett utvärderingsinstrument som tar hänsyn till både hästars och människors välfärd och hälsa i HUT-verksamheter.

Kan djur anses vara agenter? (Forskningsfråga 3)

Bland de tio förmågorna finns tre som anknyter till forskningsfrågan om djur kan anses vara agenter. Dessa är förmågan till *praktiskt förnuft*, till *samhörighet* och till *kontroll över den egna omgivningen*. Resultat presenterade här kommer uteslutande från Lerner och Silfverberg (Accepterad).

Förmågan till *praktiskt förnuft* handlar om att kunna ha en idé om vad som anses gott och att kunna reflektera kritiskt över sitt eget liv. Nussbaum anser att det måste klargöras huruvida djur har denna förmåga för att förmågemodellen över huvud taget ska kunna appliceras på djur (Nussbaum, 2004, s. 316).

Forskningen om hästars kognition är emellertid sämre utvecklad än för andra arter (Hanggi, 2005). Det finns beskrivningar av hästars beteende som tillskriver förmågor såsom att göra val och att förbereda sig för framtida situationer (De Giorgio och Schoorl, 2014; Kiley-Worthington, 2005). Hanggi (2005) är mer restriktiv och hävdar att merparten av studierna snarare visar hur hästarna tränats än deras egentliga kognition. De Giorgio and Schoorl (2014) anser att vissa kognitiva beteenden hos häst undertrycks i vissa träningsmetoder och att exempelvis utforskande beteenden kan försvinna om hästen inte uppmuntras till att utföra dem.

Förmågan till *samhörighet* har två aspekter för människor. Den första handlar om att kunna leva med och för andra. Den andra aspekten är att ha ett socialt sammanhang där det råder självrespekt och avsaknad av förnedring (Nussbaum, 2014). Nussbaum anser att djur har förmågan att skapa relationer och band mellan individer av samma art.

Vår studie har hittat starkare belegg för att detta gäller hästar. Hästar behöver leva med artfränder. Forskning visar att hästar som saknar artfränder utvecklar stereotypier (Hartmann m.fl. 2017). Därför anser vi att den första aspekten är uppfylld hos hästar.

Den andra aspekten kan analyseras genom dominansteorier kring häst. Hartmann m.fl. (2017) ifrågasätter traditionella dominansteorier då moderna studier av gruppållna hästar verkar visa på en mycket mer dynamisk och mindre hierarkisk rangordning än vad som visats i äldre studier. Hartmann m.fl. anser att ledarrollen i hästgruppen skiftar beroende på förutsättningarna. Därför kan hästar ha en mer jämställd relation i grupp än vad som tidigare varit känt. Vi (Silfverberg och Lerner (Accepterad)) argumenterar därför för att detta visar på att hästar kan ha samhörighet utifrån de båda aspekter av Nussbaum föreslår.

Även förmågan kontroll över den egna omgivningen är baserad på två aspekter. Den ena är politisk och den andra materiell. Den första aspekten är att kunna delta i politiska aktiviteter och den andra är att kunna ha rättigheter till egendom. Nussbaum hävdar att för djur skall den första aspekten förstås som att de är respekterade och att människor kan skydda deras rättigheter. Den andra aspekten är för Nussbaum att människan inte får förstöra djurens miljöer.

Detta verkar vara den enda förmåga som hästen kanske inte har. Det verkar dock finnas en enklare tolkning av denna förmåga som hästen kan ha och den rör förmåga att uttrycka sina intentioner eller känslor. Om hästen i HUT hindras från detta, blir det etiskt problematiskt. De Giorgio and Schoorl (2014) hävdar exempelvis att om ett utforskande beteende förhindras av människan upprepade gången så kan ett sådant hinder i förlängningen innebära att hästen slutar att utföra beteendet.

Djurs värdighet (Forskningsfråga 4)

Nussbaum anger att hela förmågemodellen vilar på begreppet värdighet, som oftast tolkats som mänsklig värdighet. Hon ger ingen antydning om hur värdighet ska tolkas för djur annat än att den ska vara artspecifik. Inom djuretiken har en del försök gjorts men oftast ses värdighet utifrån endast en aspekt. I denna studie har istället Lerner (Manuskript) omarbetat en begreppsanalys som visade att värdighet kan definieras på fyra olika sätt för människor (Nordenfelt 2004) så att den också kan gälla för hästar. De fyra sätten hos Nordenfelt var meritvärdighet, den moraliska resningens värdighet, den personliga identitetens värdighet samt mänsklig värdighet. I en kommande open access-artikel från detta projekt (Lerner (Manuskript)) kommer det att visas att för de första två sätten, meritvärdighet och den moraliska resningens värdighet, är det möjligt att tillskriva hästar värdighet. Detta innebär då att förmågemodellen är möjlig att applicera på häst.

Hur kan förmågemodellen anpassas till olika arters förutsättningar (Forskningsfråga 5)

Vår studie använde sig också av metoden om djurets art och roll utvecklad av Lerner (2008). Lerner (2008, s. 19-28) ifrågasätter att det oftast endast refereras till djur som grupp i etiska diskussioner eller i diskussioner om djurs välfärd. Detta trots vår kunskap om hur stora skillnader det är mellan olika djurgrupper och arter. Det spelar faktiskt roll vilken typ av djur det rör sig om. Det vanligaste sättet att skilja på djur och djur är via art där varje art till exempel kan ha sina egna naturliga beteenden eller behov. Ett annat sätt är utifrån vilken roll djuret tillskrivs utav människan. Hästar i HUT tillhör den

vidare rollen ”hästar i mänsklig vård” (Lerner, 2008, s. 27). Oftast behöver dock en mer precis roll anges.

Inom HUT är det viktigt att bestämma sig för vilken roll hästen får. Denna roll kan variera från att endast vara ett instrument eller verktyg för människan till rollen som medterapeut (Levinson, 1962). Detta är en etisk värdefråga. I det första fallet ses djuret endast som objekt och kan bara ha ett instrumentellt värde där dess unikheter är bortglömd (Lerner, 2014). I det andra fallet, rollen som medterapeut, är djuret erkänt för sin subjektiva roll i terapin och värderad som lika viktig som människan, även om det är en annan varelse. Djuret utför också handlingar i terapin och är inte endast ett ting (Forsling, 2014). I detta projekt erkänner vi hästen som subjekt med ett eget bidrag till terapin. Hästen tillskrivs rollen att tillhöra HUT och värderas som medterapeut.

Styrkan med att utgå från art respektive roll var uppenbar i denna studie. När Nussbaum utvecklade sina tankar om djur (som grupp), var många av exemplen för de olika förmågorna liknande och de verkade relatera till samma aspekter av djurens liv. Dessa få centrala aspekter vara fri rörlighet, förmågan att göra val och förmågan att skapa band mellan människa och djur. Att bara hänvisa till dessa tre aspekter talar för att hon reducerar antalet förmågor vilket hon enligt sin egen teori inte ska göra. Det kan väl bero på att hon missar mångfalden bland djuren i försöket att täcka hela djurriket.

I vårt projekt visar användandet av art respektive roll att alla förmågor kan analyseras skiljda från varandra när vi utgått från hästen som exempelart. Det finns dock fortfarande brist på forskning framförallt kring hästars kognition vilket försvårar analysen (se Hanggi, 2005). Trots det visade studier av grupphållna hästar många olika typer av kognitiva förmågor (De Giorgio och Schoorl, 2014; Kiley-Worthington, 2005). Trots bristerna i forskningen är ändå förmågemodellen fruktbar för HUT.

Kan modellen fungera som ett etiskt utvärderingsinstrument? (Forskningsfråga 2)

Denna studie har visat att vår utgångspunkt, förmågemodellen, mycket väl kan utvecklas till ett fungerande instrument. En första preliminär version kommer att publiceras på Ersta Sköndal Bräcke högskolas hemsida under hösten 2018.

Slutsatser

Slutsatsen är att projektet varit fruktbart och en adekvat utgångspunkt för att i framtiden kunna utvärdera HUT etiskt med avseende på både häst och människa. Här finns dock en potential för att utveckla forskningen vidare. Nussbaum verkar i sin analys av djur riskera att reducera antalet förmågor och få dem att gå upp i varandra. Vi har dock försökt att visa att alla tio förmågor kan ges distinkt innebörd, även om mer forskning inom fältet hästens beteende och kognition är önskvärd. Detta projekt är ett första steg i riktningen mot ett etiskt utvärderingsinstrument för hela verksamheten.

Nytta för näringen och rekommendationer

Ett helt utvecklat etiskt utvärderingsinstrument kan användas av professionella utövare och andra som är intresserade av att utvärdera verksamheten. Eftersom instrumentet bygger på en bred syn om vad som är ett gott liv, säkerställer det en hög etisk standard

om kriterierna uppfylls både med avseende på hästens välfärd och värdighet som människans. Verksamheter som uppfyller den etiskt acceptabla eller etiskt goda nivån kan använda det i reklam och kan troligtvis attrahera fler kunder. Finansiärer inom hälsovårdssektorn kan också ställa krav att verksamheter som finansieras skall uppfylla åtminstone den etiskt acceptabla nivån och helst den etiskt goda nivån. Det sistnämnda kan vara ett incitament när resurser skall fördelas eller platser finansieras.

Dessutom kan ett utvärderingsinstrument av den här typen bli ett kvalitetsmärke för god etisk verksamhet som kan användas tillsammans med andra kvalitetsaspekter såsom svensk OHI certifiering (<http://irt-ridterapi.se/att%20arbete%20med%20hui/c.html>).

Referenser

- De Giorgio, F. och J. Schoorl. 2014. The Cognitive Horse: An Inspiring Journey towards a New Co-existence. Second issue. Learning Animals, Institute for Zooanthropology: the Netherlands
- Forsling, S. 2014. Den terapeutiska relationen: hästen, flickan och terapeuten. I: G. Silfverberg och H. Lerner (red.), Hästen, hunden och den mänskliga hälsan: vård, behandling och terapi. Ersta Sköndal högskola Förlag: Stockholm, s. 109-138.
- Hanggi, E. B. 2005. The thinking horse: cognition and perception reviewed. AAEP Proceedings, 51: 246-255.
- Hartmann, E., J.W. Christensen och P.D. McGreevy. 2017. Dominance and leadership: useful concepts in human-horse interactions? Journal of Equine Veterinary Science 52: 1-9.
- Jegatheesan, B., A. Beetz, E. Ormerod, R. Johnson, A. H. Fine, K. Yamazaki, C. Dudzik, R. M. Garcia, M. Winkle och G. Choi. 2015. The IAHAIO definitions for animal-assisted intervention and guidelines for wellness of animals involved. IAHAIO White Paper 2014. I: A. H. Fine (ed.) Handbook on Animal-Assisted Therapy: Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions. Fourth edition. Elsevier/Academic Press: London, s. 415-418.
- Kiley-Worthington, M. (2005). Horse Watch: What is it to be Equine? J. A. Allen: London.
- Lerner, H. 2008. The Concepts of Health, Well-being and Welfare as Applied to Animals. A Philosophical Analysis of the Concepts with Regard to the Differences Between Animals. Doktorsavhandling. Linköping Studies in Arts and Science No. 438. Department of Medical and Health Sciences, Division of Health and Society, Linköping University: Linköping.
- Lerner, H. 2014. Risker för djur och risker för människor. I: G. Silfverberg och H. Lerner (red.) Hästen, hunden och den mänskliga hälsan: vård, behandling och terapi. Ersta Sköndal högskola Förlag: Stockholm, s. 165-175

Lerner, H. (Manuscript). On the possibility to ascribe dignity to horses and its consequences on EAT.

Lerner, H. och G. Silfverberg. 2014. Design och utvärdering av forskning och praktisk verksamhet. I: G. Silfverberg och H. Lerner (red.) Hästen, hunden och den mänskliga hälsan: vård, behandling och terapi. Ersta Sköndal högskola Förlag: Stockholm, s. 177-187.

Lerner, H. och G. Silfverberg. (Accepted). Martha Nussbaum's capability approach and Equine Assisted Therapy: an analysis for both human and the horse. Routledge.

Levinson, B. M. 1962. The dog as a 'co-therapist'. Mental Hygiene 46: 59-65.

Nordenfelt, L. 2004. The varieties of dignity. Health Care Analysis 12(2): 69-81.

Nussbaum, M. C. 2004. Beyond 'compassion and humanity': justice for nonhuman animals. I: C. R. Sunstein och M. C. Nussbaum (red.) Animal Rights: Current Debates and New Directions. Oxford University Press: Oxford och New York, s. 299-320.

Nussbaum, M. C. 2011. Creating Capabilities: The Human Development Approach. The Belknap Press of Harvard University Press: Cambridge, Mass., och London.

OHI. 2018. Etisk kod för hästunderstödda insatser, HUI. Hämtad 28 juni 2018, <http://irt-ridterapi.se/onewebmedia/Etisk%20kod%20för%20Hästunderstödda%20Insatser.pdf>

Del 3: Resultatförmedling

Vetenskapliga publiceringar	Lerner, H. & G. Silfverberg. Martha Nussbaum's capability approach and Equine Assisted Therapy: an analysis for both human and the horse. [Accepterad för en antologi på Routledge]
	Lerner, H. On the possibility to ascribe dignity to horses and its consequences on EAT [Manuskript, kommer skickas in för open access under hösten 2018]
Övriga publiceringar	
Muntlig kommunikation	Lerner, H. 2017. A theoretical and ethical framework of Equine Assisted Therapy - is it possible? Presentation på internationella seminariet <i>Hästforskningens teori och praktik</i> , Linköpings universitet, Linköping, Sverige, 24-25/10
	Lerner, H. 2018. Ethics and AAI. Doktorandkurs och forskarkonferens, Crane Seminar 2018, <i>Animal Assisted Interventions</i> , Sveriges lantbruksuniversitet, Skara, Sverige, 19-23/3 2018
	Presentation på högskolekursen Hästen som terapeutisk resurs, avancerad nivå, interdisciplinär kurs med krav på kandidatexamen och intresse för terapi (ex. sjuksköterskor, fysioterapeuter, lärare, sociologer, psykologer, diakoner) HT2017
	Presentation på högskolekursen Djur i vård, valbar grundkurs på sjuksköterskeprogrammet, VT2018
	Resultat från studien tillsammans med publikationer från projektet kommer fortlöpande vara en del av undervisningen på dessa två kurser. Hästen som terapeutisk resurs ges varje hösttermin och Djur i vård ges både höst- och vårtermin.
Studentarbete	
Övrigt	En uppdatering av projektet tillsammans med resultat från projektet kommer under hösten 2018 finnas tillgängligt Open Access på högskolans hemsida.